

Türk Standartları Enstitüsü'nün Hayvancılık Standartları Üzerine Bir İnceleme**

Şule SANAL¹, Ayşe MENTEŞ GÜRLER^{2*}

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye

²Harran Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye

Geliş Tarihi: 30.10.2013 Kabul Tarihi: 11.12.2013

Özet: Üretimde, anlayışta, ölçme ve deneyde bir örneklik olarak tanımlanan standartlar, insanların karışıklıktan kurtulma ve belirli bir düzen oluşturma çabalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde standartlar, bilgi ve üretim teknolojilerindeki hızlı gelişme sayesinde uluslararası ticaretin ortak dili haline gelmiştir. Türkiye’de standardizasyon çalışmaları 1705 sayılı “Ticarette Tağşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun”un yürürlüğe girmesiyle, 1930 yılında başlamıştır. Hayvansal kökenli ticari mallar ve bunlardan elde edilen ürünler ile ilgili ilk düzenleme kabuklu yumurta ihracatına ilişkin olarak 1934 yılında gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra, tüm dünyada ekonomi alanında yeni düzenlemelere gidilmiş ve standardizasyon ve kontrol konuları da bu çerçevede ele alınmıştır. Bu yeni yaklaşımlara uygun standartların oluşturulması için 1954 yılında “Norm ve Standardizasyon Enstitüsü” kurulmuştur. Bu kurum, 18 Kasım 1960 tarih ve 132 sayılı Kanunla her türlü madde, ürün, usul ve hizmet standartlarını yapmak üzere “Türk Standartları Enstitüsü”ne dönüştürülmüştür. Bu çalışma, Türk Standartları Enstitüsü'nün hayvan, hayvancılık ve hayvansal ürünler ile ilgili standartlarını incelemek amacıyla gerçekleştirildi.

Anahtar kelimeler: Hayvancılık, hayvansal ürünler, standardizasyon, Türk Standartları Enstitüsü, TSE

A Study on the animal husbandry standards of Turkish Standards Institute

Abstract: Standards which can defined as a model in production, understanding, measuring and test, has emerged due to necessity of get rid of confusion, and as a result of efforts to establish a specific order. Today, standards have become the common language in international trade through the rapid development of information and manufacturing technology. Standardization activities in Turkey started in 1930 when the provisions of Law 1705 “Prevention of Unfair Competition in Trade and Protection and Supervision of the Exports” were published and put into force. The first regulations related to commodities of animal origin and products that obtained those was prepared in 1934 regarding the export of shelled eggs. After the Second World War, new regulations in the world economy has been planned and standardization and control issues were also discussed in this context. "Norms and Standards Institute" was established in 1954 for the creation of appropriate standards to this new approach. This organization has become the “Turkish Standards Institute” with Law No. 132 dated 11/18/1960 for the purposes of to form standards for all kinds of substances, products, procedures and services. This study was carried out to examine and evaluate the standards which prepared Institute of Turkish Standards for animals, animal husbandry and animal products.

Keywords: Animal husbandry, animal products, standardization, Turkish standards, Turkish Standards Institute, TSI

Giriş

Standardizasyon, belirli bir faaliyetle ilgili olarak, ekonomik fayda sağlamak üzere bütün ilgili tarafların yardım ve işbirliği ile belirli kuralları koyma ve bu kuralları uygulama işlemidir. Standartlar hazırlanırken, bilimsel, teknik ve deneysel çalışmaların kesinleşmiş sonuçları esas alınır. Standartlar ile, öncelikle can ve mal güvenliği hedeflenirken, aynı zamanda kalitenin alt sınırı da belirlenmektedir. (Anonim, 1964; Bıyıkoğlu, 2008).

Standardlaştırma; büyük ölçüde elde edilen ve geniş halk topluluklarına satılacak ham, yarı mamul ve mamul ürünler ile teknik yöntemlere uygulanır. Kalitenin sağlanmasında önemli rol oynayan standartlar, bilgi ve üretim teknolojilerindeki hızlı gelişme sayesinde uluslararası ticaretin ortak dili haline gelmişlerdir (Anonim, 1964). Hayvancılık açısından, “tam taze yumurta” ile “naturel veya

sanayiye mahsus yumurta” arasındaki farkı standart tüzüklerinin ortaya koyduğu ölçüler içinde hemen anlamak olasıdır (Anonim, 1964).

Standardizasyonun ekonomiye sağladığı faydaların başında, üretimde kalitenin gelişmesine paralel olarak düşük kaliteli üretimden kaynaklanan emek, zaman ve hammadde israfını ortadan kaldırmak, rekabeti geliştirmek, sanayi ve ticarette yanlış anlamaları ve anlaşmazlıkları önlemek, yan sanayi dallarının kurulması ve gelişmesine yardımcı olmak, ithalat ve ihracatta avantaj sağlamak gibi hususlar sayılabilir (Anonim, 1964; Bıyıkoğlu, 2008).

Modern dünyanın en önem verilen konularından biri olan kalitenin tarihçesi çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Kalite kontrolünün en gerekli önceliği olan ölçme işleminin ne zaman başladığı bilinmemektedir. Ancak yapılan bazı arkeolojik çalışmalar Taş Devri sonlarında

insanların karşılaştırmaya dayalı olarak ölçme yaptıklarını ve bu amaçla standart olarak kabul edilen bir birimle karşılaştırarak, ölçüsü bilinmeyen bir nesneyi ölçümlendirdiklerini göstermektedir (Halaç, 2002).

Eski çağlarda Sümer ve Mısır uygarlıklarında şehir planı, yapı malzemeleri gibi konularda standart uygulandığı anlaşılmaktadır. Babil’de kütle ölçülerinin standardlaştırılıp, asıllarının da saklandığı bilinmektedir. Öte yandan eski Mısır’da piramitlerin yapımı sırasında taşçı ustalarının yonttukları taş bloklarının yüzey ve kenarlarının ölçüsel kontrolünü yaptıkları ifade edilmektedir (Bıyıkoglu, 2008; Halaç, 2002).

Ortaçağda zanaatkarlıkta usta-çırak ilişkisinin gelişmesiyle, imalat yerlerinde ustalar bir yandan yapılan işlerin kalitesine nezaret ederken bir yandan da çıraklar için eğitici görevini üstlenmişlerdir. Vücudun çeşitli kısımları esas alınarak arşın, kulaç, adım, ayak, parmak gibi ölçü birimleri standart olarak kullanılmıştır. Ortaçağ Avrupa’sında Rönesans dönemine geçiş sağlayan önemli olaylardan biri olan matbaanın icadı, değiştirilebilen standart parça üretimi ve kullanımının ilk örneği olarak kabul edilmektedir (Bıyıkoglu, 2008; Halaç, 2002).

Osmanlı İmparatorluğunda bir kentte üretilen ve satışa sunulan çeşitli mal ve hizmetlerle ilgili düzenlemeleri kapsayan İhtisab Kanunları da standart örneği olarak gösterilebilir (Anonim, 1964; Barkan, 1942a). 20. yüzyıla kadar standart anlayışı ve uygulaması yerel olarak gerçekleşmiş; uluslararası bir nitelik kazanmamıştır. Uluslararası ticaret geliştikçe ulusal standartların uluslararası bir hale getirilmesi ve birleştirilmesi zorunlu hale gelmiştir (Anonim, 1964; Halaç, 2002).

Bu alanda yapılan dağınık çalışmaları düzenlemek amacıyla ilk konferans 1904 yılında ABD’de toplanmıştır. “Milletlerarası Standardizasyon Federasyonu” 1926 yılında kurulmuş ve İkinci Dünya Savaşına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. “Milletlerarası Standardizasyon Teşkilatı” (International Organization for Standardization - ISO) 1949 yılında yeni bir kurum olarak kurulmuştur (Anonim, 1964).

Türkiye’de Standardizasyon Çalışmaları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, hayvansal ürünler açısından ilk standartlar olarak kabul edilebilecek olan İhtisab Kanunlarında [(Bursa (1502), İstanbul ve Edirne (1502)), satılan ve işlenen çeşitli kumaş, giyecek ile yiyeceklerin sahip olması gereken özellikler ile narh (mal ve hizmetlerin satış fiyatlarının kamu otoriteleri tarafından saptanması) ve ceza hükümlerine yer

verilmiş; tuz, ekmek, sebzeler, et, yumurta, süt, yoğurt, peynir, deri ve deri mamulleri, kürkler ve ayakkabılar gibi çeşitli ürünlerin sahip olmaları gereken özellikler ile satış fiyatları ayrı ayrı belirtilmiştir (Barkan, 1942a-c).

Osmanlı İmparatorluğunda standardizasyon ve kalite kontrolü esnaf teşkilatı (lonca) tarafından yapılırdı. Ayrıca, Devletin de bir kontrol teşkilatı kurduğu bilinmektedir. Zamanla çeşitli sebepler yüzünden bu kontrol ve denetim mekanizması bozulmuştur. Bu duruma çare arayan kurumlardan biri olan İstanbul Ticaret Odası, 13 Mart 1884 tarihinde Ticaret Nezaretine başvurarak ihracat ürünlerinin denetlenmesini istemiştir (Anonim, 1964).

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ihtiyacın büyüklüğü ve aciliyeti nedeniyle mallarda nitelik arama düşüncesi arka plana atılmıştır (Anonim, 1964). Uzun savaş yılları ticaret ahlakını yer yer zaafa düşürmüştü; gayrimeşru yollarla çalışanlar, Türk mallarının dünya piyasalarında kötü tanınmasına neden olmuşlardır (Anonim, 1964). Türkiye’de standardizasyon çalışmaları 1705 sayılı “Ticarette Tağşişin Men’i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun¹”nun yürürlüğe girmesiyle, 1930 yılında başlamıştır. Kanunun, denetim yapılmadığı için her yerde şüphe ile karşılanan ve güçlüklerle satılabilen Türk mallarına karşı yeniden güven ve itibar kazandıracak esasların belirlenebilmesi amacıyla hazırlandığı anlaşılmaktadır (Anonim, 1964).

Hayvansal kökenli ticari mallar ile bunlardan elde edilen ürünler ile ilgili ilk düzenleme kabuklu yumurta ihracatına ilişkin olarak 1934 yılında gerçekleştirilmiştir². Bu alanda yapılan bu ilk düzenlemeden, Türk Standardları Enstitüsü’nün kuruluşuna kadar geçen sürede uygulanan standartlar Ek 1’de gösterilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, gelişmekte olan standardizasyon çalışmalarını aksatmıştır. Savaştan sonra, tüm dünyada ekonomi alanında yeni düzenlemelere gidilmiş ve standardizasyon ve kontrol konuları da bu çerçevede ele alınmıştır (Anonim, 1964). Bu yeni yaklaşımlara uygun standartların oluşturulması için 1954 yılında “Norm ve Standardizasyon Enstitüsü” kurulmuştur. Bu kurum, 18 Kasım 1960 tarih ve 132 sayılı Kanunla, her türlü madde, ürün, usul ve hizmet standartlarını hazırlamak üzere “Türk Standardları Enstitüsü”ne dönüştürülmüştür³ (Anonim, 1964). Enstitü, tüzel kişiliğe sahip, özel hukuk hükümlerine göre yönetilen bir kamu kurumudur. Sadece Türk Standardları Enstitüsü tarafından kabul edilen

² T.C. Resmi Gazete, 19 Haziran 1930, Sayı: 1524

³ T.C. Resmi Gazete, 7 Ekim 1934, Sayı: 2822

⁴ T.C. Resmi Gazete, 22 Kasım 1960, Sayı: 10661

standardlar "Türk Standardı" adını alır. Bu standartlara uymak isteğe bağlıdır ancak, standardın ilgili olduğu bakanlığın onayı ile Resmi Gazete'de yayımlanarak zorunlu kılınabilirler (Anonim, 2013a). Çalışmada ele alınan konuda zorunlu kılınan herhangi bir standart saptanamamıştır.

Başkan ve Üyeleri Yönetim Kurulu tarafından seçilen "Hazırlık Grupları" ile bunlara bağlı olan "Teknik Komiteler" ve ihtiyaç duyulması halinde kurulan "Özel Daimi Komiteler" "İhtisas Kurulları" olarak adlandırılırlar (Anonim, 2013a).

Halen mevcut 22 İhtisas Kurulu bulunmaktadır. Hayvanlar ve hayvancılık ile ilgili hususları düzenleyen kurullar (Anonim, 2013b):

- Mamul Gıdalar İhtisas Grubu
- Orman ve Orman Ürünleri İhtisas Grubu
- Sağlık İhtisas Grubu
- Ziraat İhtisas Grubu
- Hizmet Standardları İhtisas Grubu 'dur.

Bu çalışma, Türk Standardları Enstitüsü'nün hayvan, hayvancılık ve hayvansal ürünler ile ilgili standartlarını incelemek amacıyla gerçekleştirildi.

Materyal ve Metot

Çalışmanın materyalini, Türk Standardları Enstitüsü'nün hayvan, hayvancılık ve hayvansal ürünler ile ilgili standartları oluşturdu. Elde edilen veriler incelenerek, hayvancılığa ilişkin standartların durumu ortaya konulmaya çalışıldı.

Bulgular

Türk Standardları Enstitüsü'nün kuruluşuna kadar bu alanda yapılan düzenlemelerin yumurta, tiftik ve deri ihracatını kapsadığı Ek I'de görülmektedir.

Enstitü bünyesinde oluşturulan bütün ihtisas kurullarının standart çalışmaları, çeşitli ana ve alt başlıklar altında toplanmaktadır. Bu çerçevede hayvanlar, hayvancılık ve hayvansal ürünler ile ilgili standartlar, 11 No'lu Sağlık Teknolojisi; 65 No'lu Tarım ve 67 No'lu Gıda Teknolojisi ana başlıkları altında düzenlenmektedir. Bu ana başlıklar altında konuyla ilgili alt başlıklar ve günümüze dek hazırlanmış bulunan standart sayıları Ek II'de gösterilmiştir.

EK I. TSE'nin Kuruluşundan Önce Uygulanan Standartlar.

DÜZENLEMENİN ADI	YILI	YAYIMLANDIĞI RESMİ GAZETE
Kabuklu Yumurta İhracına Dair Olan Nizamnamenin Mer'iyete Vaz'ı Hakkında İcra Vekilleri Hey'eti Kararnamesi	1934	7 Ekim 1934 tarih ve 2822 Sayı
Kabuklu Yumurta İhracatı Nizamnamesi Hakkında Kararname	1936	10 Şubat 1936 tarih ve 3236 Sayı
Yumurta İhracatının Murakabesine Dair Nizamnameyi Mer'iyete Koyan Kararname	1938	31 Mart 1938 tarih ve 3870 Sayı
Yumurta İhracatının Murakabesine Dair Nizamnamenin Bazı Maddelerini Değiştiren Nizamname	1940	19 Ocak 1940 tarih ve 4413 Sayılı
Yumurta İhracatının Murakabesine Dair 31.03.1938 Tarihinde Neşredilen Nizamnameye Bir Madde Eklenmesi Hakkında Nizamname"	1940	29 Ocak 1940 tarih ve 4419 Sayılı
Tiftik İhracatının Mürakabesine Dair Nizamname	1940	31 Ocak 1940 tarih ve 4421 Sayılı
Yapağı İhracatının Mürakabesine Dair Nizamname	1940	2 Şubat 1940 tarih ve 4423 Sayılı
Küçükbaş Hayvan Ham Derisi İhracatının Denetlenmesine Dair Tüzüğü Yürürlüğe Koyan Bakanlar Kurulu Kararı"	1951	7 Şubat 1951 tarih ve 7728 Sayılı
Küçükbaş Hayvanların Satış Belgeleri Hakkındaki Tüzüğü Yürürlüğe Koyan Bakanlar Kurulu Kararı"	1951	17 Şubat tarih ve 7737 Sayılı
Küçükbaş Hayvan Ham Derisi İhracatının Denetlenmesine Dair Olan Nizamnamenin Değiştirilmesi Hakkındaki Nizamnameyi Mer'iyete Koyan İcra Vekilleri Hey'eti Kararı"	1953	12 Ocak 1953 tarih ve 8605 Sayılı
Deri, Gön ve Kösele Mürakabe Nizamnamesini Mer'iyete Koyan İcra Vekilleri Hey'eti Kararı"	1957	2 Ağustos 1957 tarih ve 9671 Sayılı

EK II. Hayvanlar ve Hayvancılık ile İlgili Standardların Hazırladığı Ana ve Alt Başlıklar ile Standard Sayıları.

65 - TARIM	
65.020 - Çiftçilik ve Ormancılık	
65.020.30 - Hayvan Yetiştirme ve Islahı	152 Adet
65.040.01 - Çiftlik Binaları ve Tesisleri (Genel)	
65.040.10 - Hayvan Barınakları Ekipman ve Donanımı	61 Adet
65.120 - Hayvan Yemleri	596 Adet
65.140 - Arıcılık	26 Adet
65.150 - Balıkçılık ve Balık Yetiştirme	61 Adet
67 - GIDA TEKNOLOJİSİ	
67.100 - Süt ve Süt Ürünleri	342 Adet
67.120 - Et, Et Ürünleri ve Diğer Hayvansal Ürünler	442 Adet
11 - SAĞLIK TEKNOLOJİSİ	
11.220 Veteriner Hekimliği	19 Adet
TOPLAM	
	1699

Ek II incelendiğinde hayvanlar ve hayvancılıkla ilgili standart çalışmalarının, "65-Tarım" ana başlığı altındaki çeşitli alt başlıklarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu grupta en fazla standart 596 adet ile "Hayvan Yemleri" alt başlığı altında hazırlanmıştır.

Hayvansal ürünlere ilişkin standartların "67-Gıda Teknolojisi" ana başlığı altında "süt ve süt ürünleri" ile "et, et ürünleri ve diğer hayvansal ürünler" alt başlıkları kapsamında hazırlandığı saptanmıştır. Bu gruptaki standartlar konu ile ilgili toplam standartların da yaklaşık olarak yarısını oluşturmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bir ülkenin rekabet gücünü artırmak, ulusal ve uluslararası düzeyde ticaretini kolaylaştırmak ve toplumun yaşam düzeyini yükseltmek için standardizasyon çalışmaları yapmak zorunlu bir gereksinimdir.

Türk Standardları Enstitüsü'nün kuruluşuna kadar yapılan düzenlemelerde daha çok ihraç edilen hayvansal ürünlerin ele alınması (Ek I), Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında mallarda nitelik arama düşüncesinin arka plana atılması nedeniyle (Anonim, 1964) Türk mallarına karşı oluşan güven kaybının ortadan kaldırılmasına yönelik ilk çalışmalar olarak görülebilir.

Bilimsel, teknik ve deneysel çalışmaların kesinleşmiş sonuçları esas alınarak hazırlanan standartların (Anonim, 1964), özellikle gıda güvenliği ve kalitesinin sağlanması açısından önemli bir rolü olduğu iddia edilebilir. Türk Standardları Enstitüsü'nün hayvan, hayvancılık ve hayvansal ürünlere yönelik 1699 adet standardı (Ek

II) olduğu göz önüne alındığında bu çalışmalarını etkin ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirdiği söylenebilir.

Hem hayvan yetiştiriciliği hem de hayvansal ürünlere ilişkin olarak yürütülen standardizasyon çalışmalarının hayvan sağlığı için olduğu kadar toplum sağlığının korunmasına da önemli bir katkı sağlayacağı ileri sürülebilir. Ayrıca, bu standartların, ticari ahlak açısından da asgari kuralları ortaya koydukları ifade edilebilir.

Konu ile ilgili yapılacak daha ayrıntılı çalışmaların standart ve kalite konularında veteriner hekimliği ve hayvancılık için yararlı sonuçlar ortaya koyabileceği ileri sürülebilir.

Kaynaklar

- Anonim, 1964: Türkiye'de Standardizasyon ve Türk Standardları Enstitüsü. TSE, Ankara, IV+ 482s.
- Anonim,2013a:<http://www.tse.org.tr/tsehakkında/kurulus-ve-gorevleri>, Erişim tarihi; 01.10. 2013.
- Anonim,2013b:<http://www.tse.org.tr/hizmetlerimiz/standart-hizmetleri/ihtisas-kurullari>Erişim tarihi; 01.10. 2013.
- Anonim,2013c:<https://intweb.tse.org.tr/TSEIntWeb/Standard/Standard/ICSTree.aspx> Erişim tarihi; 01.10. 2013.
- Barkan ÖL, 1942a: XV.Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar I. Tarih Vesikaları, 5, 326-340.
- Barkan ÖL, 1942b: XV.Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar II. Tarih Vesikaları, 7,15-40.
- Barkan ÖL, 1942c: XV.Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar III. Tarih Vesikaları, 9, 168-177.

Bıykoğlu HN, 2008: Standardlar ve Türk Sanayinin Standardizasyon Faaliyetlerine Katılımı V. Ulusal Hidrolik Pnömatik Kongresi, 23-26 Ekim, İzmir.
Halaç E, 2002: Gıda Kalitesi ve Gıda Mevzuatı İle İlgili Temel Kavramlar Işığında Türk ve AB Gıda Mevzuatının Karşılaştırılması. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi 4, 107-131.

**Makale, "XXXIX. International Congress of the World Association for the History of Veterinary Medicine & III. National Symposium of the Turkish Association for the History of Veterinary Medicine and Professional Ethics, 20-23 September 2010, Antalya"da bildiri olarak sunulmuş; özeti özet kitapçığında (s.48) yayınlanmıştır.

***Yazışma Adresi:** Ayşe MENTEŞ GÜRLER
Harran Üniversitesi, Veteriner Fakültesi
Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Şanlıurfa
e-mail: mgurler@harran.edu.tr